

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Jos van der Lans

Eropaf! De nieuwe start van het sociaal werk

Augustus | 2010 | 187 pp. | € 16,50 | ISBN 9789045704319

Het kantoor uit en de wijk in

door *Jean Penders*

Oud-lid van de CDA-fractie in de Tweede Kamer en het Europees Parlement.

Welzijnswerk heeft een belabberde reputatie. Op feestjes kun je het maar beter uit je hoofd laten je als agoog of *streetcornerworker* te afficheren. De welzijnswerker staat onder aan de maatschappelijke ladder. De sector wordt bevolkt door softies met slappe knieën en wankele ruggengraten. Er heerst een verstikkende bureaucratie die grossiert in vaagheid, afschuiven van verantwoordelijkheid, een gedoogcultuur en een schrijnend gebrek aan aantoonbaar resultaat.

Dat is de taal van cultuurpsycholoog en publicist Jos van der Lans. Het is niet per se zijn eigen mening, maar alleen al het neerschrijven van deze noties is van een verfrissende eerlijkheid en helderheid. De auteur is niet de eerste de beste in welzijnsland. Hij was verbonden aan *de Volkskrant*, schrijft in *De Groene Amsterdammer* en in vakbladen. Zijn boek *Ontregelen*, waarin

hij pleit voor een herovering van de sociale werkvloer door professionals, is toe aan de negende druk. Voor GroenLinks zat hij een aantal jaren in de Eerste Kamer. Hij lijkt een geitenwollensokkentype in optima forma, maar zijn ontleding van de welzijnswereld is snoeihard. Hij geeft echter ook oplossingen aan en ziet in de praktijk aanzetten tot verbetering. Zijn credo in een notendop: weg met het reddeloos verloren containerbegrip welzijnswerk, leve het sociaal werk, met ruimte voor de professional die boven op de problemen zit, eropaf gaat, en gezond verstand, daadkracht en compassie effectief combineert.

* * *

Eropaf! wordt beheerst door twee thema's: een dalende lijn van verval en een stijgende lijn van herstel. Van der Lans zet zijn betoog in met een schets van verval in de zeventiger jaren. Het is de tijd van de spijkerbroekenrevolutie: er werd afgerekend met bevoogding, verzuiling en paternalisme. Werd vóór de Tweede Wereldoorlog en in de eerste twintig jaar daarna voor probleemgevallen (bijvoorbeeld gebroken gezinnen, schulden, alcohol) een aanpassingsstrategie voorgeschreven

– pas je gedrag aan aan de maatschappij van nette mensen –, nu werd de hulpvrager bestempeld tot slachtoffer van een samenleving die hem of haar te weinig ruimte verschaft, zo niet manipuleert. Veel capabele en solide welzijnswerkers zetten zich met volle overtuiging in om een ‘emancipatie van het mededogen’, zonder betutteling, vooruit te helpen. Hun bedoelingen waren boven twijfel verheven. De onaangename randverschijnselen die hun professie vergezelden, zoals overlast, criminaliteit en asociaal en onmaatschappelijk gedrag, werden echter onvoldoende aangepakt dan wel weggezet als onvermijdbare bijkomstigheden. Het kon niet uitblijven dat de zich her en der manifesterende verloederende en wereldvreemdheid tegenkrachten mobiliseerden.

Aan het begin van de jaren tachtig rees in brede kring twijfel over de opzet en de resultaten van het agogenwerk. Jan Blokker wist in een reeks van columns de scene van de *do-gooders* feilloos te ridiculiseren. Een echte bominslag echter veroorzaakte Hans Achterhuis met zijn *De markt van welzijn en geluk. Een kritiek van de andragogie*. Boog de welzijnswerker zich over een reëel bestaand probleem of werden de mensen problemen aangepraat? Gaf de professional antwoorden op de hulpvragen of schiep hij eerder zijn eigen vraag? Columnisten roken bloed en de nieuwe *catchwords* werden ‘vaagheid’ en ‘wolligheid’. Het engagement van de agoog kreeg het etiket opgeplakt van overbodige en dure werkverschaffing, en dat gebeurde bovendien in een periode waarin de overheid stevig bezuinigde als gevolg van de diepe recessie van de jaren tachtig en van de naweën van twee oliecrises.

De stoere spijkerbroekenrebel schrompelde in tot de geitenwollensokkenfiguur. De rijksoverheid had in het tijdvak-Den Uyl kwistig met geld en regelingen gestrooid. Nu begon men de markt en de private sector

te ontdekken. Terugtrekking van de overheid werd het nieuwe devies. De verzorgingsstaat moest wijken voor initiatieven van de burger. Particuliere organisaties en instellingen zouden op de markt efficiënter kunnen werken dan de overheid. Frisse theorieën, maar wat gebeurde er in werkelijkheid? De risico’s die horen bij het betreden van de markt werden niet genomen, maar juist afgedekt.

In plaats van in open concurrentie tegenover elkaar op de markt te opereren sloegen gelijkgezinde organisaties de handen ineen om de buit van cliënten en subsidies gezamenlijk te verdelen. Fusiegolven sloegen over Nederland heen, onder andere in de gezondheidszorg, de thuiszorg, bij de woningcorporaties en in het maatschappelijk werk. Mammoetkoepels overdekten het maatschappelijk middenveld. Bureaucratieën werden opgetuigd. De betrokken professional, die tot dan dicht bij de hulpbehoevende stond, werd door regulerende instanties weggezogen van de werkplek en in kantoren en spreekkamers neergezet.

.....
De opkomst van de
regeltjeswereld ging gepaard
met het afschuiven van
verantwoordelijkheid
.....

Menselijk contact werd ingeruild voor procedures, protocollen, projecten, trajecten, agenda’s, vergaderingen en eindeloos evalueren en monitoren. De flexibele concrete leefwereld van de welzijnswerker werd verwrongen tot de dictatuur van de kaders en schema’s van de systeemwereld. Conciërges en huurincasseerders van woningcorporaties werden vervangen door keurige telefonistes en receptionistes zonder voeling met de cliënt. De opkomst van de bureaucratie

B
O
E
K
E
N

en de regeltjeswereld ging gepaard met het afschuiven van verantwoordelijkheid en een attitude van *cover your ass*.

Verfijningen en specialisaties deden hun intrede, met het gevolg dat cliënten steeds in andere hokjes werden geplaatst, in een carrousel raakten of tussen de wal en het schip terechtkwamen. Wanhopige pogingen om het uiteengescheurde werk daarna weer te integreren liepen vast op koppig institutioneel verzet – zie de catastrofe van de jeugdzorg onder de hoede van de beklagenswaardige minister Rouvoet.

Al deze ramspoed ontvouwde zich in een samenleving die, ondanks stijgende welvaart, qua klimaat steeds guurder werd. De Nederlander werd kortaf en ongeduldig. Fortuyn en Wilders zijn daarvan de epigonen. Het werd bon ton de hakbijl op het welzijnswerk te laten neerdalen.

* * *

Het wordt hoog tijd Van der Lans aan het woord te laten over het herstel. Er is volgens hem gelukkig een kentering gaande. Zijn slothoofdstuk heet ‘Het welzijnswerk is dood, leve het sociaal werk’ – hij wil niet trekken aan het dode paard van de term welzijnswerk, maar terugkeren naar het begrip ‘sociaal werk’. Honderdvijftig jaar geleden was sociaal werk je bekommern om mensen met problemen. Paternalistisch en neerbui-gend, zeker, maar dat is gelukkig passé. De kern bij die goedwillende sociale werkers bestond echter uit mededogen, compassie en gedrevenheid om te helpen, en dat gold ook voor de spijkerbroekengeneratie van de zeventiger jaren, ondanks de losse eindjes die regelmatig te constateren vielen.

Van der Lans wil dat het sociaal werk in handen komt van de professional die dicht bij de mensen in moeilijkheden staat, niet als regelneef maar als scherp waarnemer en eerste probleemsorteerder. Niet de afstand-nemende intakefunctionaris moet de spil

zijn, maar de sociaal werker die ‘eropaf gaat’. Dat vergt een kapitale omslag: men moet vanuit het kantoor of de instelling terug naar de wijk, de straat, de familie, het gezin. Kijken wat er aan de hand is, wat er dichtbij, met eenvoudige middelen aan te doen is, en pas daarna, na een gedegen afweging, specialisten van de grote organisaties inschakelen. Het sociaal werk, de professional, moet de weg terug afleggen. De stroop van zich afspoelen, de red tape doorknippen en een serieus contact leggen met de hulpvrager, de mensen die met een probleem zitten.

De auteur geeft verschillende voorbeelden van steden waar zo’n werkwijze wordt toegepast. Enschede is zo’n stad. In wijken en buurten werken daar kleinschalige teams, herkenbaar en laagdrempelig. In zekere zin zijn het eerstelijns ‘sociale huisartsen’, met beslissingsmacht ten aanzien van de specialistische disciplines (opvang van drugsverslaafden, schuldsanering, geestelijke gezondheidszorg, woningcorporaties). Van de sociaal werkers wordt veel gevergd. Ze moeten snel een doortimmerde analyse maken, als generalist daadkrachtig handelend optreden waar nog geen specialistische zorg nodig is en als dat laatste wel het geval is zorgen voor een goede overdracht aan de tweede lijn.

Makkelijk gaat dat niet. Het vergt een nieuw soort professional/sociaal werker, die beschikt over een nuchtere, brede kijk. Er is soms verzet van het welzijnsestablishment – van de specialisten die het beter weten maar hun energie verslijten in competentiegeschillen en territoriumdrift.

In de steden waar het begint vruchten af te werpen krijgt de sociaal werker steun van de lokale politiek. De desbetreffende wet-houder ziet dat er iets van de grond komt, dat er resultaat wordt geboekt, dat de toestand in de buurt verbetert. Dat geeft hem de overtuiging dat hij de nieuwe aanpak

moet steunen tegen de gevestigde organisaties, die uiteraard bij gemeenteraad en rijksoverheid voor hun belangen lobbyen.

Het is overigens frappant te zien hoe deze benadering vrijwilligers enthousiasmeert en mobiliseert. Buurtzorg bloeit op. Bij schuldsanering zijn familieleden of goede kennissen bereid bij de boekhouding te helpen. Een buurtcomité kan een straatfeest soms beter organiseren dan een opbouwwerker. Natuurlijk moeten deze vrijwillige activiteiten van burgers wel geregistreerd worden en letterlijk in de gaten worden gehouden, want succes is niet gegarandeerd en ontsporingen zijn altijd mogelijk.

Van der Lans vindt dat het welslagen van het nieuwe sociaal werk staat of valt met het leggen van de macht bij de gemeenten – die moeten de regie grijpen. Daarmee is er een kans dat laagdrempeligheid en kleinschaligheid overeind blijven. De nieuwe Wet Maatschappelijke Ondersteuning (wmo) biedt daarvoor het handvat. Is deze wet een nieuwe kans voor het sociaal werk? Of alleen een mooi vergezicht? De auteur werd geïnspireerd door de titel van een rapport over ontwikkelingssamenwerking van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR): *Minder pretentie, meer ambitie*. Hij blijft dus voorzichtig.